
NURETTİN TOPÇU'NUN FELSEFESİNDE “İSYAN AHLÂKI”

*Hüseyin KARAMAN**

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet dönemi Türkiye’si’nin önemli fikir ve aksiyon adamlarından biri olan Nurettin Topçu’nun “isyan ahlâkı” anlayışını ele aldık. Topçu, felsefî sisteminin özgün yanlarından birisi olan “isyan ahlâkı” konusunu, başta doktora çalışması olmak üzere, birçok yazısında ele almıştır. İlk bakışta birbirinden ayrı ve uzlaşmaz gibi gözüken “isyan” ve “ahlâk” kavramlarını farklı bir boyutta birleştirmiştir. Ona göre isyan, iradenin, sonsuza ulaşmak ve onunla birleşmek için önüne çıkan her engeli reddetmesine yönelik bir harekettir. “İsyan ahlâkı” ise, söz konusu hedefe ulaşmak için sonlu ve geçici olan şeyleri reddeden sorumluluk bilincidir. Bu isyan hareketi en iyi ifadesini Hallâc-ı Mansûr’un Allah’tan başka hakikat olmadığını vurgulamak için söylemiş olduğu “ene’l-hakk” sözünde bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, İsyan, Ahlâk, İsyan Ahlâkı, Ahlâk Hareketi, Rousseau, Stirner, Schopenhauer.

* Doç. Dr., Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Felsefesi Anabilim Dalı. e-posta: huseyinkaraman@hotmail.com.

GİRİŞ

Çağdaş Türk düşüncesinin önemli simalarından biri olan Nurettin Topçu (1909-1975), hem karşıtlarının, hem de taraftarlarının kendisine haksızlık ettiği bir düşünce adamıdır. Esas olarak bir ahlâk kuramcısı olan Topçu'nun Türk-İslam düşünce tarihine kazandırmış olduğu özgün tezlerden birisi “isyan ahlâkı” düşüncesidir. Aynı zamanda felsefesi sisteminin merkezi kavramlarından birisi olan “isyan ahlâkı”, düşünce sistemindeki diğer bütün ilkelere kendisinden çıkarıldığı bir ifade konumundadır.

Topçu'nun ilk eseri *İsyan ahlâkı* (Conformisme et Révolte) ismindedir. Bu aynı zamanda Sorbonne Üniversitesi'nde yapmış olduğu doktora çalışmasıdır. Eser Fransa'da basıldıktan (1934) tam altmış yıl sonra düşünürün ana dili olan Türkçe'ye tercüme edilebilmiştir. Bu eserin dışında, *Hareket Dergisi*'nde yazmış olduğu “İsyan ahlâkı” başlıklı iki yazı (Mayıs 1949, III/27; Kasım 1969, IV/47) ile *İslam ve İnsan*, *Mehmet Akif, Türkiye'nin Maarif Davası*, *İrâdenin Davası* ve *Kültür ve Medeniyet* gibi eserlerinde de düşünce sisteminin önemli boyutlarından birisi olan isyan ahlâkı konusunu ele almıştır.

Nurettin Topçu'nun farklı bir boyutta geliştirmiş olduğu “isyan” anlayışı ile “isyan ahlâkı” düşüncesini tam ve doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için, öncelikle, onun bakış açısıyla, düşünce tarihindeki ahlâk nazariyeleriyle “isyan” anlayışlarına bakmak gerekmektedir. Çünkü Topçu, kendi anlayışını, bu ahlâk sistemleri ile isyan anlayışlarından hareketle, onlarla karşılaştırarak ortaya koymuştur. *İsyan ahlâkı* isimli eserinde bu durumu açık bir şekilde görmekteyiz. Eserin hemen başında muhtelif ahlâk sistemlerinden bahsetmektedir. Eserin ilerleyen sayfalarında da, kendi isyan anlayışını ortaya koymadan hemen önce, benimsemiş olduğu isyan düşüncesinden farklı olduğunu belirttiği isyan anlayışlarından bahsetmektedir. Dolayısıyla biz de onun isyan ahlâkı düşüncesini ortaya koyarken aynı metodu takip edeceğiz.

AHLÂK SİSTEMLERİ

Topçu ahlâk nazariyelerini genel anlamda; akılcı (rationalist), deneyci (emprist) ve sosyal dayanışmacı (sosyolojiste) ahlâk nazariyeleri olarak üç guruba ayırmıştır. Rasyonalist filozoflar, fazilet ile bilgiyi aynileştirmişlerdir. Örneğin ahlâk felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Sokrates, “iyiliğin bilgisi zorunlu olarak onun uygulanmasını da birlikte getirir”, “kötülük bir bilgisizliktir, hiç kimse bilerek kötülük etmez” diyordu. İnsanı ahlâklı hale getirmek için öğretmeyi yeterli gören, bir başka ifadeyle bilgiyi meydana getiren akı ahlâk için de yeter sebep olarak kabul eden bu düşünce, Aristoteles

ve Platon gibi sonra gelen rasyonalist filozoflar tarafından da benimsenmiştir. Topçu, bu görüş sahiplerinin ahlâki ideal ile ahlâki olayların bilgisini birbirine karıştırdıklarını ve ahlâkın gerçek alanından uzaklaştıklarını belirtmektedir (Topçu, 1998a, s. 28; Kök, 1995, s. 82).

Deneyci veya tecrübeci ahlâk anlayışına sahip filozoflara göre, bilgi hareketin sebebi değil sonucudur ve ahlâk, insanda iyyinin değeri hakkında tam bir kanaat oluşunca gerçekleşir. Ancak bu kanaat sadece düşünceden hareketle oluşan bir şey değildir. Çünkü böyle bir kanaate sahip olabilmek için edinilmiş bir tecrübe de gereklidir. İyiliğin gerçekleşmesini sağlayan şey, iyilik düşüncesi değildir. Kuru bir vazife fikri, insanı harekete geçirmek için yetersiz kalır. Dolayısıyla da ahlâki hareket bilginin üstünde olduğu gibi ahlâkın alanı da bilgi alanının üstündedir. Topçu tecrübeci ahlâk anlayışını benimseyenlerin, ahlâki hakikatlerin değer hakikatleri olduklarını unutarak tecrübe bir unsurdan hareket etme yanlışlığına düştüklerini, hareketten meydana gelen iradeyi incelemek yerine haz ve mutluluk gibi hareketin sonucunda ortaya çıkan birtakım genel sonuçları incelemekle yetindiklerini belirtmektedir.

Üçüncü grupta ele aldığı sosyal dayanışma doktrinleri ise, mutluluk ve faydayı sosyal dayanışmaya bağlamaktadırlar. Ayrıca tecrübeyi akılla, iyiyi de vazifeyle uzlaştırmak suretiyle melez bir ilke ortaya çıkarmışlardır. Ancak insanın hayatında bu ilkelerden hangisinin baskın gelerek diğerini peşinden sürükleyeceği tam olarak bilinemez. "İyilik" ilkesi tercih edildiğinde faydacılığın hatasına düşülmüş olur, "vazife" tercih edildiğinde de belirsiz ve soyut bir durum ortaya çıkar. Çünkü eğer bir toplumdaki ahlâki ideal, o toplumun istekleriyle sınırlı hale getirilir, bu isteklere uymak da vazife olarak kabul edilirse, o zaman söz konusu toplumda ferdi şuuru ve vicdanı körleştiren "uysallık ahlâkı", başka bir deyişle "sosyal konformizm" meydana gelir. Bu durumda iş, "gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" haline döner (Topçu, 1998a, ss. 28-30; Kök, 1995, ss. 82-83).

Nurettin Topçu ise, bu ahlâk anlayışlarından tamamen farklı bir şekilde ahlâk meselesinin temeline "sorumluluk" kavramını koymuştur. Bütün ahlâk sistemleri sorumluluğu bir caydırma ve vazgeçirme sebebi, kötü eylemlerden insanı koruyan bir kuvvet olarak olumsuz açıdan ele almışken o sorumluluğu, insanın içinden gelen bir itme kuvveti, harekete geçirici kuvvet ve sonsuzluğa atılmak isteyen bir irade şeklinde ifade etmek suretiyle hareketin sonucu değil de sebebi olarak kabul etmiştir. Böylece sorumluluğu müspet hale getirmiş ve onu, sadece bir pasiflik olan, ahlâki davranış sahibinde herhangi bir etki meydana getirmeyen vicdan azabı duygusundan ayırmıştır. Sorumluluk, düşünmeyi doğurur ve insan düşündükçe yapacağı

hareket karşısında kendisini daha fazla sorumlu hisseder. Dolayısıyla da kaynak açısından manevi hayat ahlâki hayattan doğmaktadır (Topçu, 1998a, s. 31; 1998b, ss. 71-72).

Topçu'nun, sorumluluk kavramı üzerine inşa etmiş olduğu "isyan ahlâkı" anlayışını ortaya koymadan önce, bizzat kendisinin *İsyan ahlâkı* isimli eserinde ifade etmiş olduğu çeşitli isyan anlayışlarından bahsetmek gerekmektedir.

İSYAN ANLAYIŞLARI

Nurettin Topçu, iki tür isyan anlayışından bahsetmektedir: Birincisi, Allahsız ferdiyetçilik anlamında Fransız düşünür Jean Jacques Rousseau (ö. 1778)'nin toplum kaynaklı her şeyi inkâr eden hasta ferdiyetçiliği; Alman filozoflar Max Stirner (ö. 1856)'in Allah'sız ferdiyetçilik anlamındaki anarşizmi ile Arthur Schopenhauer (ö. 1860)'un nihilizmle sonuçlanan kötümser iradeciliğidir. İkincisi ise ferdî iradenin kendi yetersizlik ve eksikliğini gidermek için ilâhî iradeye katılması, başka bir ifadeyle, Allah'ın insandaki hareketi, O'nun bizzat bize karşı isyanıdır. Merhamet ile başlayıp ümit ve iman kaynaklarından beslenen bu isyan anlayışında menfaat, kin ve kibir gibi ahlâki reziletler yoktur. Bu isyana sahip olanlar, ilahi merhametle bütün âlemi birlikte kucaklayan aşkın iradesine sahip olarak kurtuluşa eren insanlardır. Çünkü insanoğlu mesuliyet imanının eseri olan bu isyan anlayışıyla ancak kurtuluşa ulaşabilir. Topçu, söz konusu isyanı kendine has varlık ve düşünce görüşüyle İslâmî bir yoruma ve Hallâc-ı Mansur (ö. 922) gibi bir mutasavvıfın şahsında mistik bir temaya büründürmüştür (Topçu, 1998a, s. 173; 1998c, ss. 83-84; Kök, 1995, s. 73; 1998, s. 16).

Birinci gurupta ele almış olduğu isyan anlayışlarından Fransız filozof Rousseau, bütün beşeri kurumlara değil, sadece sosyal hayatın ortaya çıkardığı kurumlara isyan etmekte ve kurtuluşu, somut ve yaşanmış tecrübede aramaktadır. Ona göre kötülüğün ilk sebebi insanlar arasındaki eşitsizliktir. Ancak insanlar arasında başlangıçta bulunan tabii eşitsizlikte kötülük ve esaret diye bir şey yoktu. Dolayısıyla da kötülüğün ortaya çıkmasına neden olan eşitsizlik, toplumdan kaynaklanan müessesleşmiş eşitsizliktir. İnsan iyi doğar, toplum onun kalbindeki yüksek duyguları yok ederek yerine menfaat ve gururu koyar. Bundan dolayı da Rousseau, insanlıktan vazgeçerek tabiata sığınmayı tercih etmiştir. Zira insan, tabiatın içinde iken iyi, samimi, mutlu ve cömertti. Tabiatın dışına çıkmakla kendisinin mutsuzluğunu da hazırlamış oldu. Topçu'ya göre Rousseau'nun isyan anlayışında "ben", tek başına bulunan, kendi kendine yeterli olan bir güç olmadığı için anarşizm söz ko-

nusu değildir. Âlemde benliğin dayanacağı ebedi bir düzen vardır, bu da tabiatın içindedir (Topçu, 1998a, ss. 1881-189; 1998c, s. 83; 2005, ss. 152-153).

Aynı gurup içerisinde değerlendirmiş olduğu bir diğer isyan anlayışı, Stirner'in hiçbir sınırlamayı kabul etmeyen isyanıdır. Ona göre dünyada benliğin dışında korunacak her hangi bir şey olmadığı için insan kendi benliğini her şeyin merkezi yapmalıdır. İnsan için kendi benliğinin üstünde hiçbir şey mevcut değildir. Stirner, ferdi benliği engellemek ve onu kendilerine köle yapmak amacıyla olan devlet, insanlık, toplum, tabiat, ahlâk, kanun, vatan, nizam ve din gibi benliği engelleyen her şeye karşı çıkmaktadır. Çünkü insan ancak bu şartlarda hür ve mutlu olabilir. Topçu, insanın sadece kendisi için yaşadığını, ruhun yalnız beden için çarptığını en iyi ortaya koyan bu isyanı "anarşistle komünistin isyanı" olarak ifade etmektedir (Topçu, 1998a, ss. 174-179; 1998c, s. 83).

Topçu'nun Rousseau ve Stirner ile aynı kategoride değerlendirmiş olduğu bir diğer isyan anlayışı Schopenhauer'un var oluşu hedef alan kötümserliğidir. Scopenhauer, var olmayı kötülüğü istemekle eşdeğer kabul etmiş olduğu için var olmayı hedef almıştır. Onun isyanı bizzat hayata çevrilmiştir. Dolayısıyla da varlıktan, devletten, hazdan, kısacası hayatın bize sunabilecek olduğu her şeyden uzaklaştırıcıdır. Bu isyan anlayışı iradenin bir nevi intiharıdır. Kurtuluş, kötülüğün kaynağı olan yaşama iradesini, hayatı ve var olmayı inkâr edip Nirvana'ya sığınmak suretiyle ancak mümkün olur (Topçu, 1998a, ss. 190-194; 1998c, s. 83; 2005, s. 153).

Nurettin Topçu, söz konusu isyan anlayışlarını çeşitli yönlerden eleştirmektedir. İnsan ruhunun telefiyle sonuçlanan bu isyan anlayışlarının hepsi "Allahsız insanın isyanı"dır. Bu üç isyan anlayışından birincisi bütün beşeri kurumların, ikincisi sadece sosyal kurumların, üçüncüsü de bizzat varlığın inkârına götürmektedir. Dolayısıyla da onların hiçbirisi insanı gerçek anlamda kurtuluşa ve mutluluğa ulaştıramazlar. Çünkü bu düşünürlerden Rousseau kurtuluşu insanlıktan vazgeçerek tabiata sığınmada, Stirner ferdi benliğin hiçbir sınırlamaya tabi tutulmaksızın tatmin edilmesinde, yani benliğin bencilliğinde, Schopenhauer ise kötülüğün ve ızdırabın kaynağı olan iradenin kendi kendisini inkâr ederek Nirvana'ya sığınmada aramıştır. Hâl-buki gerçek kurtuluş, akıl ile başlayıp ilimden felsefeye, felsefeden de dine yükselmek suretiyle ancak mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeyle kurtuluş, insanın kalbinin Allah'a açılmasıyla ve insandan harekete başlayan iradenin Allah'a ulaşmasıyla gerçekleşir. Yalnız eğer insan en son geldiği noktada durmayıp, kendisine ve kendi dışındakilere karşı başlatmış olduğu isyanı devam ettirirse, o zaman süreç tersine döner, elde etmiş olduğu mutluluğu

yavaş yavaş kaybeder (Topçu, 1997, s. 26; 1998a, s. 195; 1998d, s. 132; Karaman, 2000, ss. 116-120).

Topçu'ya göre, söz konusu isyan anlayışları gerçekte bir isyan hareketi değildir. Çünkü onun hareket felsefesinde her isyan, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip bir başkaldırması olmak bakımından harekettir, ancak her hareket bir isyan değildir. Hareket içimizden dışımıza doğru bir çıkış gayreti ve dışa yayılmak üzere içimizde aniden doğan bir kuvvettir. Ayrıca hareket saf bir kendiliğinden oluş da değildir. Engellenmiş bir kendiliğinden oluştur. Herhangi bir hareketin isyan hareketi olabilmesi için, kendi içerisinde, baş kaldırmış olduğu nizamdan daha üstün bir düzenin iradesini taşıması gerekir. Bundan dolayıdır ki, isyan etmiş olmak için isyan etmek veya kısmi anarşizm, sadece isyanın inkârı anlamına geldiği için Rousseau, Stirner ve Schopenhauer gerçek anlamda isyancılar değildir. Zira hem onların ortaya koymuş oldukları isyan hareketinde böyle bir durum yoktur, hem de onlar, inkâr etmek istedikleri nizamla birlikte kendilerini de reddetmişlerdir (Topçu, 1998a, ss. 195-196; Kök, 1995, ss. 84-85).

Topçu Rousseau, Stirner ve Schopenhauer'ın isyan anlayışlarını, mesuliyet iradesinden kaynaklanan, iman kaynaklarından beslenen ve ilahi varlıkla birleşmek arzusunda olan isyan anlayışının tam zıddı olarak görmektedir. O insanları, söz konusu yıkıcı isyan anlayışlarından kurtararak içtimai uyşallığın, anarşist ferdiyetçiliğin, cemiyetin ve Allah'sız varlığın üstüne yükseltmeye çalışmaktadır (Topçu, 1998d, s. 132).

“İSYAN” VE “İSYAN AHLÂKI” KAVRAMI

Topçu, ilk bakışta paradoks gibi görünen “isyan” ve “ahlâk” kavramlarını düşünce sistemi içerisinde yeni bir boyutta birleştirmiştir. Ahlâkta iradeyi “isyan” kavramı ile ifade etmiştir. Bu iki kavram her dinin temelinde zorunlu olarak bulunmaktadır. “İsyân” kavramı, onun din ve ahlâk felsefesinin temelidir.

Nurettin Topçu “isyan” kavramının muhatabı olarak Allah'ı almamıştır. Çünkü düşünür bu kavramla, ne Allah'a karşı bir başkaldırıcı, ne de nizam yıkıcı bir hareket ve ihtilâli veya anarşiyi kastetmiştir. Onun isyanı anarşizme, nihilizme ve bireyselliğe prim vermez. Âlemi kırıp geçiren anarşist, menfaatlerinin esiri olan bir kişi olup benimsemiş olduğu ruh isyanı kaybetmiştir. Aksine “isyan” kelimesiyle, iradenin, kendi içinde bulunduğu şartlara ve ferdiyetini, özgürlüğünü ortadan kaldıran unsurlara boyun eğmeyerek başkaldırması ile mükemmelliğe giden yolda önünü kesen her türlü engele karşı çıkmasını, bir başka ifadeyle, iradenin sonsuza ulaşmak ga-

yesiyle her çeşit menfaat ve tutkuya, nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk idealini ifade etmektedir. Zaten o, daha önce belirttiğimiz üzere, ahlâk meselesinin kaynağına mesuliyeti koymuştur. Dolayısıyla da onun düşünce sisteminde isyan, insandaki evrensel nizamı oluşturan bir faktör ve evrensel merhamet nizamına bağlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Merhamet duygusundan kaynaklanan, insan ile kâinatın Allah'ın karşısındaki güçsüzlüğünü ve acizliğini ortaya koyan bu hareket âlemşümül merhamet nizamına bağlılıktır. İşte bundan dolayıdır ki, Topçu'nun düşünce sisteminde "isyan", insanın kendisini özgürleştirmesi, adım adım kendisini gerçekleştirmesi, daha yüksek bir iradeye dönüştürmesi ve daima daha üstün nizamlar yarata yarata Allah'a doğru ilerleme hareketidir. Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Bizim anlamak istediğimiz isyan, ne benliğimize ve nefsimize ait arzulara, ne içtimaî gayelere, ne de merhametten başka duygulara bağlı isyandır. Bizim isyanımızın ancak sonsuzlukta gayesini arayıcı olduğunu ve âlemşümül merhamet kaynağından doğduğunu söyledik. Nefsimizle hiç alakası olmayan ve bizi mesuliyetle hareket geçiren merhamet, isyan irademizin ilahi kuvvetidir. Bizim isyanımız anarşi değildir; ebedi ve âlemşümül merhamet nizamına bağlılıktır. Onda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel teslimiyettir..." (Topçu, 1998b, s. 73)

"İsyan, gerek fertte, gerek onun ihtirasında, kâinatın ve kendisinin hiçliğini ortaya koyan küçümsemedir; isyan, aşk içinde sonsuza atılarak bedenin ve ruhunu hiçe sayarcasına ızdıraba adanan harekettir.

İsyan, kurtarıcı mutlak'ın eşiğinde bile, insanı elleri havada Mutlak'ın hareketini diler vaziyette tutan duadır; isyan, bu uzanmış ellerde sembolleşen, Allah'ı kendisine katılmaya ve kendi içinde isyana çağıran, ferdin tek başına asla cesaret edemediği kurtarıcı hükmü O'na verdiren bu uysallık iradesidir.

İsyan ışıktır; ruhtan ruha, mürşidden müride, babadan oğula sürüp gider; mürid ve oğul için nasıl ışık ve destek olursa mürşid ve baba için de aynı şekilde ışık ve destek olur." (Topçu, 1998a, s. 203)

İsyan, insanın içindeki sonsuzluk iradesinin nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına ve bunlardan doğan zulümlere karşı ayaklanmasıdır." (Topçu, 1998d, s. 46)

Topçu'nun felsefî sisteminde "isyan ahlâkı", hareket felsefesinin genel kaidelerine bağlı olarak gelişmektedir. Zaten o bazı yazılarında "isyan ahlâkı"ndan "hareket ahlâkı" olarak bahsetmektedir. "İsyan ahlâkı", hareket felsefesi açısından zamana uymanın ve toplumsal itaatkârlığın, siyaset felsefesi açısından da tutuculuğun ahlâkı eleştirisidir. Bu noktada şunu da ifade et-

meliyim ki “isyan ahlâkı” tezi, Topçu’nun, hayatının bir döneminde sahip-
lenip sonra vazgeçmiş olduğu bir düşünce değildir. O bu düşünceye hayatı-
nın sonuna kadar sahip çıkmıştır (Kök, 1995, s. 19; Mollaer, 2007, s. 38, 47).

Nurettin Topçu, “isyan ahlâkı”nı ahlâktaki iradenin karşılığı olarak kul-
lanmakta ve sonsuz olanı sonluya tercih etme, sonsuza yönelme ve iradeyi
dışarıdan çevreleyip tutsak eden dış şartlara karşı bir başkaldırı olarak kabul
etmektedir. “İsyan ahlâkı”nı, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit
menfaat ve tutkuya, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorum-
luluk ideali şeklinde tanımlamaktadır (Kök, 1998, s. 18).

İSYAN HAREKETİ - AHLÂK HAREKETİ

Topçu’nun düşünce sisteminde isyan hareketi, iradeyi, sonsuza ulaşmasını
engelleyen her türlü engelden kurtarıcı bir özelliğe sahiptir. Ancak her isyan
hareketi bu özellikte değildir. İsyanın kurtarıcı olabilmesi için, ferdi veya
toplumsal menfaat ve gayelerden değil de insanda ilahi bir cevher olan ev-
rensel merhamet duygusundan kaynaklanmış olması gerekir. Bununla bir-
likte bu duygu insanın şahsiyetiyle kaynaşmış ve onun ayrılmaz bir parçası
haline gelmiş olmalıdır. Bir başka ifadeyle isyan hareketi, ahlâkı bir hareket
olduğunda kurtarıcı olma özelliğine de sahip olur. Ancak nasıl ki her hare-
ket bir isyan hareketi değildir, aynen onun gibi, her isyan hareketi de bir ah-
lâk hareketi değildir. Aksine bazen de isyan hareketi zulüm olabilmektedir.
Ferdî ve içtimai menfaat ile gayelerden değil, insanda ilahi bir cevher olan
ve onu mesuliyet duygusuyla harekete geçiren merhamet duygusundan
kaynaklanan, nefis ile mahkûm edici kuvvetlere karşı olan, sonsuzluğa
ulaşmayı engelleyen, bütünü yok eden ferdi hırs ve iradenin karşısına diki-
len isyan hareketi bir ahlâk hareketidir. İşte bu şekildeki bir hareket ancak
kurtarıcı olma özelliğine sahip olarak insanı daha önce bahsettiğimiz bencil
arzu ve isteklerin, ihtirasların esaretinden kurtarabilir. Bu isyan iradesinin
ilahi kuvveti, nefsimizle hiçbir ilgisi olmayan ve bizi mesuliyetle harekete
geçiren merhamet duygusu olmaktadır. Bu duygunun insanda iman haline
gelmiş olması gerekir. Bununla birlikte, ilahi merhamet duygusundan değil
de, nefsin arzu ve isteklerinden beslenen isyan hareketi ise ahlâkı bir hareket
değildir (Topçu, 1998b, s. 73, 74; 1998d, s. 132). Bu düşüncelerini şu şekilde
ifade etmektedir:

“... isyan, aşk ile merhametimizi ezerek mahkum edici kuvvetlere karşı
olursa ahlâk hareketidir; nefsin şahlanmasına karşı gelmek şartıyla meşru
ve insandır; sonsuzluk yolunu tıkayan, bütünü yok eden ferdi hırs ve ira-
delerin karşısına dikildiği ve hepsinde de ilahi merhamet kaynağından ha-
yat aldığı takdirde ahlâkî harekettir. Nefsin arzularından gıdalanırsa şer ve

zulüm olur. Ve isyan ahlâkî vasfını kaybetmemek için, hareketinin her anında ilahi merhamete bağlılığı muhafaza etmelidir. Onunla bağları kopardığı bir an içinde bile zulüm halini alabilir." (Topçu, 1998e, ss. 95-96).

İsyan hareketinin ahlâkî bir hareket olmasının şartını bu şekilde ifade eden Nurettin Topçu, Hz. Peygamber'in Mekke'de başlayıp Medine'de devam eden mücadelesinin, aşkı ezmeye veya yok etmeye çalışan nefislere karşı verilmiş bir isyan ve ahlâk hareketi olduğunu ifade etmektedir (Topçu, 1998e, s. 95).

İSYANDAKİ ANARŞİZM VE UYSALLIK

Topçu'nun yeni bir boyutta geliştirmiş olduğu isyan anlayışında hem bir anarşizm veya anarşist tavır, hem de uysallık bulunmaktadır.

İnsanın kendi yetersizliğini kabul edip harekette bir değişiklik yapma gücüne sahip olana müracaatta anarşizm vardır. Kendisinden yardım beklenen bu güç karşısında insanın takınmış olduğu tavır ise hakiki bir uysallığın işaretidir. İsyandaki anarşizm, insanda evrensel bir sorumluluk haline gelen merhamet ile kendi mukadderatına tek başına hâkim olan "Yegâne Varlık"tan medet uman imanun sesidir. Bu tavır, hareketin her türlü esaretten kurtularak hedefi olan ilahi iradeye ulaşmak için vermiş olduğu mücadelesinin içerisinde yer almaktadır. İsyandaki uysal tavır ise, esaretten kurtulan iradenin ilahi iradeye teslim olmasıdır. Dolayısıyla da ortaya koymuş olduğumuz her hür hareketimiz veya ahlâkî hareketimiz, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketi olurken, ilahi irade karşısında ise, bir itaat ve uysallık olmaktadır. Zaten müminin imanı, görünüşte ilahi irade önünde uysallıktan başka bir şey değildir. Mistik de, mutlak irade önünde tam manasıyla bir uysal olarak kendisini göstermektedir. Ancak fert ve toplumda bu iki kişilikten (anarşist, uysal) sadece birisi yaşayabilir. Anarşizmle uysallık arasındaki çatışma isyana sebep olur. Bunun sonucunda da ikisinden biri, zorunlu olarak ve daima uysal olarak kalır (Topçu, 1998a, s. 197, 198).

Topçu bir başka eserinde ise, isyan hareketindeki uysal ve anarşist tavrı şu şekilde ifade etmektedir:

"... her isyan hareketinde sanki bir anarşist ve bir uysal bulunmaktadır. İsyandaki anarşist, insanda âlemşümül mesuliyet haline gelen merhametin hareketinde barınır. İsyandaki uysal ise, bizdeki bin türlü esaretten sıyrılarak mesuliyet şeklinde gözüken ilahi iradeye sükûn ile teslim olan benliğin sevimli simasında barınır. Allah'a iştirakimiz, bizdeki bu anarşistle bu uysalın birleşmesiyle hakikat olmaktadır. Ahlâkî vasfını taşıyan her hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilahi irade karşısında ise bir itaattir." (Topçu, 1998b, s. 73).

Topçu, merhamet duygusundan kaynaklanan içerisinde isyan ile uysal birlikte barındıran bu şekildeki isyan hareketini *Kültür ve Medeniyet* isimli eserinde "Allah'ın insanda isyanı", *İradenin Davası* isimli eserinde ise "Allah'ın bizdeki hareketi" olarak isimlendirmektedir (Topçu, 1998d, s. 132; 1998b, s. 73).

Söz konusu isyan anlayışı en iyi ifadesini Müslüman bir mistik olan Hallâcı Mansûr'un Allah'tan başka hakikat olmadığını vurgulamak için söylemiş olduğu "Ene'l-Hakk" (ben hakikat'im) sözünde bulmuştur (Topçu, 1998a, s. 201; 1998b, 74; 1998d, s. 132). Böylece o, Rousseau, Stirner ve Schopenhauer'ın kötümser ve ferdiyetçi görüşlerinden İslâm mistiklerinin iyimserlik anlayışına geçmiş olmaktadır.

Hallâc, ilahi iradeye tam olarak teslim olmak ve Allah'ın iradesine boyun eğmek için bedenini, bencil ve hoyrat benliğin isteklerine karşı ilgisiz kalabilmeyi gerçekleştirme amaç ve çabasındadır. Bu insanda başlangıçtan itibaren var olan benliğin arzu ve isteklerinden vazgeçerek bizi bizden habersiz olarak yaratan aşkın varlığa dönmeye yönelik hür bir harekettir. İnsan bu şekilde kendi beşeriyetini aşarak tabiat-üstü bir varlığı isterken haddizatında kendi kendisini istemiş olmaktadır. Bu çabaların bir sonucu olarak da insan Allah'la özdeşleşmektedir. Hallâc, bütün beşeri yetersizliklere karşı isyan etmiş ve Allah'ın varlığında yok olmak, ilahi varlıkla birleşmek için "Ene'l-Hakk" demiştir. Bu, insan için, esaretten, hareketlerinin esiri olmaktan ve bize yabancı olan fakat bizi içten içe bölen her şeye bağımlı olmaktan bir kurtuluştur. Hallâc'ın hareketi Yegâne Varlık'a doğru bir yükseliştir. Bu isyan hareketinin başka bir ifadeyle kurtuluş iradesinin rehberi ise, ilahi aşktır (Topçu, 1998a, ss. 197-202).

Bu noktada şunu ifade etmeliyim ki Topçu, ortaya koymuş olduğu isyan anlayışına sadece Hallâcı Mansûr'u örnek olarak vermemiştir. Aynı zamanda o, Sokrates, Gandhi, Hüseyin Avni Ulaş ve Mehmet Akif'i de bu şekilde bir isyan anlayışına sahip düşünürler olarak ifade etmiştir. Akif, vicdanının Allah'a iştirak eden sesiyle "*Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım*" (Akif, 1990, s. 332) diye haykırıyordu. Ayrıca Topçu, nebiler ve veliler de dâhil olmak üzere ruh dünyasının bütün kahramanlarının da aynı isyan anlayışına sahip olduklarını belirtmektedir. Bu kişiler, ne kendi tabiatlarına, benliklerine, ne de dışarıdaki tabiata esir oldular. Onlar sorumluluk iradesiyle hareket etmek suretiyle Hakk ve hakikatin en büyük temsilcileri olmuşlardır (Topçu, 1998b, s. 74; 1998c, ss. 109-117; 1998d, s. 46).

SONUÇ

Nurettin Topçu'nun felsefî düşüncesinin özgün tezlerinden birisi "isyah ahlâkı" düşüncesidir. Onun düşünce sisteminde isyan, dinde dua, tasavvufta aşk, ahlâkıta kendini insanlığa feda ve ulûhiyette de fenadır. Ferdi iradenin özgürlüğünün habercisi ve göstergesi olan isyan, sonsuza ulaşmak için insanın kendisini gerçekleştirmesi olayıdır.

Ahlâk teorilerinde ahlâkın merkezi kabul edilmiş olan fayda, mutluluk, iyilik, vazife, içgüdü ve sempati gibi kavramlar isyan ahlâkıında pasifliği ifade eden kavramlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Aynı zamanda bu kavramlar, isyan ahlâkı açısından insani esaret şekilleridirler. Dolayısıyla da bireyin bunlar gibi sonsuzluğa ulaşmayı engelleyen engellerden kurtulması gerekir. Bu, insanın içerisinde yerleşik olan merhamet duygusundan başlayıp ümit ve iman kaynaklarından beslenen isyan anlayışı çerçevesinde mümkün olabilir. Allah'ın insandaki hareketi olarak da ifade edilebilen bu şekildeki bir isyan anlayışı ancak bireyi kurtuluşa ulaştırabilir. Bu hareket, içerisinde anarşizm ile uysallığı barındıran bir ahlâk hareketidir.

Stirner'den Rousseau'ya, oradan da Schopenhaur'e yükselen isyan hareketi Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında ahlâkı doruğa ulaşmıştır. O, kendi benlik ve kibirlerinin dünyasında ümitsizlik ve hiçliğin girdabına düşen filozofların aksine, toplumu, ferdi ve değerleri inkâr etmeden, sadece onları aşır Allah'da fena bulan sonsuza açık bir isyan anlayışı geliştirmiştir. Onun ortaya koymuş olduğu isyan ahlâkı, muhafazakârlık tarafından önerilen uysallığa ve determinist ahlâk teorilerine karşı yeni bir ahlâk teorisi kurma teşebbüsü olup İslam dininin özgün bir yorumunu ortaya koymuştur. V

KAYNAKLAR

- Âkif, M. (1990). Safahat, Haz. M. Ertuğrul Düздаğ, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaman, H. (2000). Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Kök, M. (1995). Nurettin Topçu'da Din Felsefesi, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- _____. (1998). "Önsöz", Nurettin Topçu, İsyah ahlâkı, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Mollaer, F. (2007). Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (1997). Türkiye'nin Maarif Davası, İstanbul, Dergah Yayınları.
- _____. (1998a). İsyah ahlâkı, Çev. Mustafa Kök ve Musa Doğan, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- _____. (1998b). İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi, İstanbul, Dergâh Yayınları.

- _____, (1998c). Mehmet Akif, İstanbul, Dergah Yayınları.
- _____, (1998d). Kültür ve Medeniyet, İstanbul, Dergah Yayınları.
- _____, (1998e). İslâm ve İnsan / Mevlâna ve Tasavvuf, İstanbul, Dergah Yayınları.
- _____, (2005). ahlâk, İstanbul, Dergah Yayınları.